

Bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen

Kwalitatieve uitwerking en financiële raming

Martin van der Gugten
Piet Barendse

Bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen

Kwalitatieve uitwerking en financiële raming

Amsterdam, 6 mei 2008

Martin van der Gugten
Piet Barendse

Met medewerking van:
Naomi Deegenars
Lenny Vos

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
1.1	Achtergrond	3
1.2	Opdrachtschrijving en onderzoeksvragen	3
1.3	Onderzoeksofzet en uitvoering	4
1.4	Leeswijzer	4
2	Beantwoording van onderzoeksvragen	5
2.1	Inleiding	5
2.2	Aantal plattelandsgemeenten en kleine kernen (vraag 1)	5
2.3	Gemeentelijke subsidie voor bibliotheekwerk (vraag 2)	6
2.4	Bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen (vraag 3)	6
2.5	Gewenste bibliotheekvoorziening in kleine kernen (vraag 4)	7
2.6	Kosten voor bibliotheekvoorziening in kleine kernen (vraag 5)	8
2.7	Kostenraming voor realisatie van gewenst voorzieningenniveau	10
3	Conclusies en vervolg	12
3.1	Algemene verantwoording	12
3.2	Conclusies	12
3.3	Aanbevelingen	13
	Bijlagen	
Bijlage 1	Deelnemers aan expertmeeting	15
Bijlage 2	Definities voorzieningen in kleine kernen	16
Bijlage 3	Kengetallen en rekenbladen	18

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

In de Richtlijn voor Basisbibliotheken (september 2005) is het ambitieniveau voor de dienstverlening van de openbare bibliotheeksector geschetst. Hierin zijn de vijf hoofdfuncties uitgewerkt in diensten en producten. In deel 2 van de Richtlijn (december 2005) zijn vervolgens enkele kostenmodellen uitgewerkt voor fictieve basisbibliotheken met een verzorgingsgebied van 45.000, 100.000 en 150.000 inwoners.

Als gevolg van de bibliotheekvernieuwing heeft in de afgelopen 6 jaar ook een schaalvergroting plaatsgevonden van circa 480 naar een kleine 200 bibliotheekorganisaties. Dit heeft ook tot gevolg dat de positie en financiering van aparte bibliotheekvestigingen in kleine kernen heroverwogen wordt. Niet alleen zijn deze vestigingen vaak te klein om een compleet aanbod te kunnen bieden, maar door de beperkte openingstijden is de toegankelijkheid van het bibliotheekwerk niet altijd voldoende gewaarborgd. Hiertoe dienen alternatieve vormen te worden ontwikkeld om de bibliotheekfunctie op het platteland kwantitatief en kwalitatief op peil te brengen dan wel in stand te houden.

In de afgelopen jaren is via de kanskaart¹ en door de werkgroep kleine kernen al het nodige aan ontwikkelingswerk gedaan. Daarbij is vooral ingezoomd op best practices die her en der worden ontwikkeld, waarbij wordt aangesloten op lokale omstandigheden en financiële mogelijkheden. De Vereniging Openbare Bibliotheken (VOB) heeft het initiatief genomen om het gewenste voorzieningenniveau volgens de Richtlijn voor kleine kernen te formuleren en deze uitwerking van een financiële vertaling te voorzien.

1.2 Opdrachtomschrijving en onderzoeksvragen

Het doel van de VOB is om een (kwalitatieve) uitwerking te geven aan de gewenste bibliotheekvoorzieningen in de kleine kernen, alsmede een onderbouwde inschatting te maken van de (meer)kosten die daarmee samenhangen. Daarbij wordt inhoudelijk voortgebouwd op de dienstverleningsconcepten zoals die door de landelijke werkgroep kleine kernen zijn omschreven.² Deze uitwerking is van belang in het kader van de vernieuwing, verdere professionalisering en bekostiging van de dienstverlening in kleine kernen.

De onderzoeksvragen zijn door de VOB als volgt geformuleerd:

- 1 Hoeveel plattelandsgemeenten telt Nederland? Hoeveel inwoners zijn dat?
- 2 Hoeveel subsidie per inwoner wordt nu verstrekt aan het bibliotheekwerk in deze gemeenten?

Noot 1 Zie: www.kanskaart.nl

Noot 2 ProBiblio: *Bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen – formules en modules*, Hoofddorp, augustus 2006

- 3 Hoe ziet de dienstverlening van bibliotheken er nu uit in plattelandsgemeenten met kleine kernen?
- 4 Vinden we dat voldoende in relatie tot het gestelde ambitieniveau conform de Richtlijn voor Basisbibliotheken?
- 5 Indien de dienstverlening verbetering behoeft, hoeveel meerkosten brengt dit met zich mee?

1.3 Onderzoeksopzet en uitvoering

Het onderzoek is opgebouwd uit twee delen:

- A In kaart brengen van de huidige situatie van het niveau van bibliotheekdienstverlening in kleine kernen, inclusief de omstandigheden (geografie, bevolking, financiën etcetera). Dit betreft de onderzoeksvragen 1, 2 en 3. Hiervoor is Cubiss o.a. gevraagd om een webenquête uit te voeren onder een gestratificeerde steekproef van (basis)bibliotheken per provincie.
- B Waardering van deze huidige situatie en het in kaart brengen van de gewenste situatie van het dienstverleningsniveau inclusief de extra kosten die daarvoor idealiter nodig zijn. Dit betreft de onderzoeksvragen 4 en 5. Dit tweede onderdeel wordt begeleid door DSP-groep.

Bij de uitwerking van de ideaaltypische bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen is onder andere gebruik gemaakt van een inventarisatie-onderzoek naar het huidige voorzieningenniveau dat in opdracht van VOB is uitgevoerd door Cubiss (maart 2008). Ook ander onderzoeksmateriaal dat door basisbibliotheken, provinciale service organisaties en VOB is uitgevoerd is in de beschouwing betrokken. Daarnaast heeft een expertgroep zich op 2 en 24 april 2008 tweemaal gebogen over de kwalitatieve uitwerking en financiële vertaling van het gewenste voorzieningenniveau. Dit is gebeurd onder begeleiding van Martin van der Gugten en Piet Barendse (managementconsultants van DSP-groep) en Naomi Deegenars en Lenny Vos (Vereniging Openbare Bibliotheken). In bijlage 1 zijn de deelnemers aan de expertmeeting genoemd.

1.4 Leeswijzer

In deze rapportage worden de onderzoeksvragen beantwoord (hoofdstuk 2) en enkele conclusies (hoofdstuk 3) getrokken. In de bijlagen is een overzicht gegeven van de leden van de expertgroep (bijlage 1), de omschrijving van de bibliotheekvoorzieningen (bijlage 2) en de financiële uitwerking van de gestandaardiseerde kosten per bibliotheekvoorziening (bijlage 3). Over het inventarisatie-onderzoek dat door Cubiss is verricht is een aparte onderzoeksrapportage verschenen³.

Noot 3 Cubiss: *Resultaten inventarisatie kleine kernen*, Tilburg, maart 2008

2 Beantwoording van onderzoeksvragen

2.1 Inleiding

Ten behoeve van de modelmatige uitwerking van de bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen is de volgende definitie gehanteerd: "Een kleine kern bestaat uit maximaal 5.000 inwoners. Er bevindt zich binnen een straal van 1,5 km vanaf de kerngrens geen andere kern met 5.000 of meer inwoners". In de navolgende paragrafen worden achtereenvolgens de onderzoeksvragen beantwoord.

2.2 Aantal plattelandsgemeenten en kleine kernen (vraag 1)

Bij de bepaling van plattelandsgemeenten wordt door het CBS een vijfdeling gehanteerd tussen niet/weinig/matig/sterk/zeer sterk stedelijke gemeenten. De mate van stedelijkheid wordt bepaald door het aantal omgevingsadressen per km². De twee categorieën 'niet- en weinig stedelijke gemeenten' (156 resp. 167) worden plattelandsgemeenten genoemd. Dit betekent dat 323 van de 483 gemeenten (67%) tot het platteland worden gerekend. In deze plattelandsgemeenten wonen in totaal 5,5 miljoen (34%) mensen (peiljaar 2004)⁴.

Door gemeentelijke herindelingen is het aantal gemeenten afgenomen van 646 (1993) naar 483 (2004), maar is ook het aantal plattelandsgemeenten sterk teruggelopen. Dit heeft minder te maken met de verstedelijking zelf dan met de herindeling. Zo behoort bijvoorbeeld de in 2004 nieuw gevormde gemeente Westland geheel tot het stedelijk gebied, terwijl de opgeheven gemeenten De Lier en Monster tot het landelijk gebied werden gerekend.

Om een indruk te krijgen van het aantal kleine kernen en het aantal inwoners in deze kernen in Nederland is het onderstaande CBS-overzicht (november 2005) bruikbaar⁵. In totaal zijn 1.618 van de 2.026 kernen kleiner dan 5.000 inwoners en in die kleine kernen zijn in totaal een kleine 2 miljoen inwoners woonachtig.

Tabel 1 Aantal kleine kernen naar inwonertal in Nederland

Type kern	Aantal kernen	Aantal inwoners
Minder dan 500 inwoners	593	158.000
Van 500 tot 1.000 inwoners	360	260.000
Van 1.000 tot 2.000 inwoners	341	483.000
Van 2.000 tot 5.000 inwoners	324	1.062.000
Meer dan 5.000 inwoners	408	14.019.000
Totaal	2.026	15.982.000

Noot 4 Sociaal en Cultureel Planbureau: *Thuis op het platteland: de leefsituatie van platteland en stad vergeleken*, Den Haag, januari 2006, pag 24.

Noot 5 Centraal Bureau voor de Statistiek: *Bevolkingsconcentraties – van kleine kernen tot grote agglomeraties*, Voorburg, 2005, pag 16.

2.3 Gemeentelijke subsidie voor bibliotheekwerk (vraag 2)

In de enquête van Cubiss is gevraagd naar de gemeentelijke subsidie per inwoner (exclusief huisvestingskosten). De bedragen hebben betrekking op 2006. Niet alle respondenten hebben het bedrag per inwoner aangegeven. Soms zijn totaal-bedragen opgegeven (6x). Als deze buiten beschouwing worden gelaten, kan er een gemiddelde worden berekend. Dat ziet er als volgt uit:

Gemiddeld bedrag per inwoner:	14,71 euro
Mediaan (50% eronder; 50% erboven):	14,48 euro
Minimaal bedrag:	3,35 euro
Maximaal bedrag:	38,78 euro

Omdat er grote verschillen zijn tussen de gemeentelijke bedragen, zijn dezelfde gegevens hieronder verdeeld in vijf categorieën (tabel 2).

Tabel 2 Subsidie per inwoner opgesplitst naar categorieën

Subsidie per inwoner	Aantal gemeenten	Procentueel
Minder dan 5 euro	2	2%
5 - 9,99 euro	6	7%
10 - 14,99 euro	39	46%
15 - 19,99 euro	30	36%
20 euro of meer	7	8%
Totaal	84	100%

Bovenstaande tabel laat zien dat de meeste gemeenten een subsidiebedrag per inwoner rekenen dat ligt tussen de 10 en 20 euro. Het aantal gemeenten dat meer dan 20 euro geeft is beperkt tot 8% en 9% van de gemeenten betaalt minder dan 10 euro per inwoner. Deze laatste gemeenten zitten dus onder het instapniveau van 11 euro dat in 2004 in het kader van bibliotheekvernieuwing voor kleine gemeenten als absoluut minimum is vastgelegd.

2.4 Bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen (vraag 3)

Uit de inventarisatie blijkt eveneens in welke mate bepaalde bibliotheekvoorzieningen voorkomen in de kleine kernen van de 31 basisbibliotheken die aan het onderzoek hebben meegewerkt.

Tabel 3 Overzicht van bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen

Voorziening	Aantal keren genoemd
Reguliere bibliotheekvestiging	23
Bibliobus	19
Servicepunt	15
Bibliotheek-aan-huis-dienst	14
Bibliotheekvestiging voor doelgroepen	13
Uitleenpunt	11
Dorpshuis	10
Brede school	9
Woonzorgcomplex/wijkservicepunt	6
Kulturhus	5
Mobiele bibliotheekvoorziening	4
Leestafel	4
Digitaal informatiepunt	3
Inlever- en ophaalpunt	2
Servicewinkel	2
Bibliotheekspreekuur	1
Boekenuitleenautomaat	0

Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat de reguliere vestiging en de bibliobus nog het meest voorkomen, maar ook een aantal andere bibliotheekvoorzieningen lijkt aan populariteit te winnen. Uit de open antwoorden van bibliotheekdirecteuren blijkt dat de bibliobus op veel plaatsen gaat verdwijnen en dat de combinatievoorzieningen (zoals brede school, dorps huis, kulturhus, woonzorgcomplex) in de kleine kernen vaker (gaan) voorkomen. Deze ontwikkeling wordt ondersteund door de aanwezigen bij de expertmeeting.

Verder komt uit het onderzoek naar voren dat een flink aantal gemeenten één of meerdere kleine kernen hebben zonder bibliotheekvoorziening (67%).

2.5 Gewenste bibliotheekvoorziening in kleine kernen (vraag 4)

Tijdens de expertmeeting op 2 april 2008 werd onderkend dat het voorzieningenniveau op het platteland verschaald en dat ook de bibliotheekvoorziening onder druk staat. Dit heeft mede te maken met het feit dat de vaste bibliotheekvestiging en de bibliobus relatief kostbare voorzieningen zijn. In de expertmeeting is naar voren gekomen dat er alternatieve voorzieningen zijn die beter passen bij het schaalniveau van de kleine kernen.

In de expertmeeting is gezamenlijk een kwalitatieve uitwerking opgesteld van typen bibliotheekvoorzieningen voor kleine kernen met een verschillend schaalniveau. De daarbij gehanteerde definitie is afgeleid van een overzicht dat door ProBiblio is opgesteld en is weergegeven in bijlage 2.

In de navolgende tabel is indicatief aangegeven welk type voorzieningen past bij de kleine kernen van verschillende omvang. Uiteraard zijn hierbij allerlei lokale omstandigheden van invloed. Zo zijn kleine kernen in het lan-

delijk gebied vaak anders van karakter dan in het stedelijk gebied en is ook de geografische spreiding van de kleine kernen verschillend. In dit overzicht gaat het om het vaststellen van het gewenste voorzieningenniveau per kern-type.

Tabel 4 Gewenst niveau van bibliotheekvoorzieningen naar schaalniveau

Bibliotheekvoorziening	< 500	500-1.000	1.000-2.000	2.000-5.000
Virtuele bibliotheek	●	●	●	●
Bibliotheek aan huis	●	●	●	●
Bibliotheekactiviteiten	●	●	●	●
Digitaal bibliotheekpunt	-	●	-	-
Ophaal- en inleverpunt	-	●	-	-
Bibliotheekspreekuur	-	●	-	-
Leestafel	-	●	-	-
Bibliotheekautomaat	-	-	●	-
Mobiel servicepunt	-	-	●	-
Steunpunt	-	-	●	-
Servicepunt	-	-	-	●
Bibliotheekvestiging	-	-	-	(●)

2.6 Kosten voor bibliotheekvoorziening in kleine kernen (vraag 5)

De berekening van de kostenniveaus voor de voorzieningen is in bijlage 3 uitgewerkt. In onderstaande tabel 5 zijn de eerste twee voorzieningen dik omkaderd, aangezien dit niet het kostenniveau per voorziening betreft, maar de afdracht per inwoner cq. de kosten per uitlening.

Tabel 5 Gestandaardiseerde kosten per bibliotheekvoorziening per jaar

Voorziening	Personeel	Materieel	Huisvesting	Totaal
Virtuele bibliotheek (per inwoner)	-	0,77	-	0,77
Bibliotheek aan huis (per uitlening)	-	5,00	-	5,00
Bibliotheekactiviteiten (per project)	1.464	500	500	2.464
Digitaal bibliotheekpunt	1.000	2.500	250	3.750
Ophaal- en inleverpunt	1.000	750	250	2.000
Leestafel	700	4.250	250	5.200
Bibliotheekspreekuur	5.600	750	250	6.600
Bibliotheekautomaat	3.000	10.000	2.360	15.360
Mobiel servicepunt (per uur)	5.300	4.700	-	10.000
Steunpunt	7.350	4.500	7.080	18.930
Servicepunt	23.800	34.000	23.600	81.400
Bibliotheekvestiging	44.000	70.000	59.000	173.000

Tabel 6 Gewenste bibliotheekvoorziening per kerntype met kostenraming per jaar

Type kern	Gewenste bibliotheekvoorziening	Kostenraming
< 500 inwoners	Geen aparte voorziening, wel toegang tot virtuele bibliotheek en bezorging van media aan huis (NB: deze kosten zijn hier niet meegerekend). Kostenraming is gebaseerd op bibliotheekactiviteiten voor een specifieke doelgroep (1x per jaar).	2.464
500 - 1.000 Inwoners	Wederom toegang tot virtuele bibliotheek, bezorging van media aan huis en bibliotheekactiviteiten (2x per jaar) in combinatie met ophaal/inleverpunt, digitaal bibliotheekpunt, leestafel en bibliotheekspreekuur	21.246
1.000 - 2.000 inwoners	Wederom toegang tot virtuele bibliotheek, bezorging van media aan huis en bibliotheekactiviteiten (3x per jaar) in combinatie met twee steunpunten ondergebracht bij een school en/of verzorgingshuis, dan wel één steunpunt en één boekenautomaat.	42.788
2.000 – 5.000 inwoners	Wederom toegang tot virtuele bibliotheek, bezorging van media aan huis en bibliotheekactiviteiten (4x per jaar) in combinatie met een servicepunt met volledige bibliotheekfuncties veelal in brede school of kulturhus	87.560
> 5.000 inwoners	Een volwaardige bibliotheekvestiging met eigen activiteiten en dekkende collectie en minstens 20 uur openstelling ⁶	173.000

Voor het lokaal toepassen van de modellen en de kostenberekening zijn de volgende nuancerings van belang:

- a. De sociaal-culturele karakteristiek en de geografische ligging van een kleine kern zijn van grote betekenis voor de bibliotheekvoorziening. Zo vervullen lokale voorzieningen in een forensendorp in de Randstad een geheel andere functie dan in een traditioneel plattelandsdorp in bijvoorbeeld Oost-Groningen of Zeeuws-Vlaanderen. Dit zal ook gevolgen hebben voor de opzet van de bibliotheekvoorziening ter plaatse.
- b. Bij de financiële uitwerking is uitgegaan van de integrale kostprijzen zoals die in Nederland momenteel van toepassing zijn. Hierbij wordt aangesloten bij kengetallen die eerder ten behoeve van de richtlijn zijn gehanteerd en gevalideerd. Dit neemt niet weg dat er aanzienlijke regionale verschillen kunnen bestaan in bijvoorbeeld huisvestingslasten.
- c. De directe ondersteuningskosten vanuit de basisbibliotheek ten behoeve van de kleine kern zijn in de kostenmodellen meegerekend. De algemene overheadkosten ten behoeve van o.a. management, kwaliteitszorg en productontwikkeling zijn niet in deze modellen verwerkt. Ook de kosten voor virtuele bibliotheek (via landelijk omslagstelsel) en bezorging van media aan huis (op kosten van gebruiker) zijn niet in de totale kostenberekening van tabel 6 meegenomen.
- d. In de kostenmodellen zijn alle kostenbestanddelen die gemoeid zijn met de bibliotheekvoorziening meegerekend. Het zal voorkomen dat bepaalde kosten bij andere partijen liggen en niet (volledig) aan de bibliotheek worden doorbelast. In de praktijk kunnen de kosten voor de bibliotheek dus aanmerkelijk lager liggen.
- e. Opbrengsten zijn in deze kostenmodellen geheel buiten beschouwing gebleven. Uit de gepresenteerde kostenniveaus kan dus niet direct het subsidieniveau worden afgeleid.

Noot 6 In de richtlijn staat thans een openstelling van 20-30 uur voor een kleine bibliotheekvestiging.

2.7 Kostenraming voor realisatie van gewenst voorzieningenniveau

Aan de hand van het gestandaardiseerde voorzieningenniveau en de exploitatiekosten per voorziening kunnen de totale (meer-)kosten geraamd worden om de bibliotheekvoorziening in alle kleine kernen in Nederland op het gewenste niveau te brengen.

Het aantal kernen zonder voorziening is een inschatting op basis van de enquêteresultaten en de expertmeeting. Daarnaast is de vraag of (daar waar wel voorzieningen zijn in de kleine kernen) deze van voldoende kwaliteit zijn. Uit de enquête blijkt dat de helft van de directeuren de bibliotheekvoorziening in kleine kernen zelf als onvoldoende beoordeelt. In veel gevallen hangt dit oordeel samen met het feit dat in die situatie bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen geheel ontbreken.

Tabel 7 (Meer)kosten van de gewenste voorzieningen in kleine kernen per jaar

Type kern	Aantal kernen	Kosten gewenste voorziening	Geschatte kosten per kerntype	Kernen zonder voorziening	Geschatte meerkosten per kerntype
<500 inwoners	593	2.464	1.461.152	75%	1.095.864
500-1.000	360	21.246	7.648.560	50%	3.824.280
1.000-2.000	341	42.788	14.590.708	40%	5.836.283
2.000-5.000	324	87.560	28.369.440	30%	8.510.832
Totale kosten	-	-	52.069.860		19.267.259

Ter toelichting op bovenstaande tabel:

Kolom 1: Kleine kernen, uitgesplitst naar categorieën met inwoneraantallen

Kolom 2: Aantal kleine kernen in Nederland

Kolom 3: Kostenraming voor gewenste voorziening (zie tabel 5 en 6)

Kolom 4: Vermenigvuldiging van kolom 2 en 3

Kolom 5: Percentage kleine kernen zonder voorziening

Kolom 6: Vermenigvuldiging van kolom 4 en 5

De berekening uit tabel 7 wijst uit dat de totale kosten om alle kleine kernen tot 5.000 inwoners te voorzien van bibliotheekvoorziening volgens de Richtlijn ongeveer 52 miljoen euro per jaar aan exploitatiekosten (inclusief rente en afschrijving) met zich meebrengt. Hierbij kunnen de volgende opmerkingen worden geplaatst:

- De kosten voor de virtuele bibliotheek zijn hierbij niet apart meegenomen, omdat deze al worden opgebracht door het landelijk dekkende netwerk van basisbibliotheken via een omslagstelsel per inwoner. Voor de 2 miljoen inwoners van kleine kernen gaat het hierbij om een bedrag van in totaal 1,5 miljoen euro.
- De kosten voor de bezorging van media aan huis dienen rechtstreeks of indirect door de gebruiker worden voldaan en er is besloten om deze kosten eveneens buiten deze raming te houden. Afhankelijk van de opzet en omvang van deze bezorgservice worden de kosten hiervoor ingeschat tussen 5 en 7,5 miljoen euro.
- De huisvestingskosten zijn wel in de financiële raming meegenomen. Van de totale kostenraming van € 52.069.860 heeft € 14.650.960 betrekking op de huisvestingslasten (berekening is gebaseerd op kengetallen uit de tabellen 5 en 6).

Aangezien uit de enquêtes blijkt dat een deel van de kleine kernen momenteel wel worden bediend door een bibliotheekvoorziening (veelal de biblio-bus of een bibliotheekvestiging) is een deel van de kosten via herbestemming van deze middelen te dekken. Uitgaande van het aandeel kleine kernen zonder voorziening (in percentages) komen de meerkosten naar schatting uit op een extra bedrag van ruim 19 miljoen euro per jaar (zie tabel 7, kolom 6). Dit bedrag is dus nodig om ook de kernen zonder voorziening in de gewenste situatie te brengen. Daarbij wordt er wel vanuit gegaan dat de bestaande voorzieningen van voldoende kwaliteit zijn of tenminste met bestaande middelen op het gewenste niveau gebracht kunnen worden. Van het extra benodigde exploitatiebedrag van € 19.267.259 per jaar heeft € 5.206.719 betrekking op de huisvestingslasten.

3 Conclusies en vervolg

3.1 Algemene verantwoording

Bij dit onderzoek is uitgegaan van een aantal financiële kengetallen zoals die ook ten behoeve van de kostentoerekening in de Richtlijn voor Basisbibliotheken zijn gebruikt. Deze kengetallen zijn aangevuld en gevalideerd door de expertgroep van bibliotheekdirecteuren en deskundigen. Bovendien gaat het om de beschrijving van een gestandaardiseerde situatie. Het zal duidelijk zijn dat niet elke kleine kern precies dezelfde bibliotheekvoorziening nodig heeft en ook de kostenniveaus en kostenverdeling kunnen per situatie verschillen. In deze rapportage gaat het om nadrukkelijk dan ook niet om een exploitatiebegroting, maar om een weergave van de gestandaardiseerde kosten die samenhangen met het gewenste niveau voor de dienstverlening in kleine kernen. Deze kostenberekeningen kunnen een houvast bieden voor bibliotheken en gemeenten om gezamenlijk een passend dienstverleningsniveau te realiseren.

3.2 Conclusies

Uit het inventarisatie-onderzoek van Cubiss en de bijeenkomsten van de expertgroep komt naar voren dat veel bibliotheken bezig zijn met het formuleren van beleid rond de opzet en spreiding van bibliotheekvoorzieningen in de kleine kernen. Dit betekent soms ook dat vanwege bezuinigingen bepaalde voorzieningen worden stopgezet. Een actueel onderwerp daarbij is de bibliobus die als mobiel servicepunt vooral een functie heeft voor de kleine kernen en voor specifieke doelgroepen. Dit maakt eens te meer duidelijk dat er behoefte is aan een duidelijke omschrijving van de gewenste dienstverlening in kleine kernen en een financiële vertaling hiervan.

Uit dit onderzoek komt naar voren dat de doelstelling om de bibliotheekvoorziening in kleine kernen (tot 5.000 inwoners) kwantitatief en kwalitatief op peil te brengen dan wel in stand te houden een bedrag vereist van 52,1 miljoen euro per jaar. Hiervan heeft 14,7 miljoen euro betrekking op de huisvestingslasten (28,2%). Uit een landelijk onderzoek van APE⁷ in opdracht van het Procesbureau Bibliotheekvernieuwing blijkt dat de huisvestingslasten voor alle basisbibliotheken volgens de Richtlijn 28,7% van de totale kosten bedragen.

Als het totale kostenniveau van 52,1 miljoen euro per jaar wordt omgerekend naar de bijna 2 miljoen inwoners van kleine kernen gaat het hierbij om een bedrag van € 26 per inwoner. APE heeft berekend dat de totale kosten van alle basisbibliotheken volgens de Richtlijn een bedrag van 665 miljoen euro betreffen, hetgeen neerkomt op ruim € 41 per inwoner. Voor alle duidelijkheid: het gaat hier om het kostenniveau en niet om het subsidieniveau.

Omdat er op dit moment al bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen bestaan (veelal een vaste bibliotheekvestiging of een bibliobus) zijn de meer-

Noot 7 Bureau APE: *Kosten van basisbibliotheken volgens de Richtlijn*, Den Haag, juni 2007.

kosten geraamd op ruim 19 miljoen euro per jaar. Hiervan heeft ruim 5 miljoen euro betrekking op de huisvestingslasten. Dit percentage komt vrijwel overeen met de berekening van de exploitatiekosten zullen in beginsel door de lokale en provinciale overheid gefinancierd moeten worden. Eventuele inzet vanuit de landelijke vernieuwingsgelden kan daarbij een steun in de rug betekenen voor gemeenten om extra middelen uit te trekken voor de bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen.

3.3 Aanbevelingen

Uit het onderzoek en de discussie binnen de expertgroep vloeit een aantal adviezen voort:

1 *Kennisverspreiding*

Dit onderzoek naar de gewenste bibliotheekvoorziening in de kleine kernen en de daarbij behorende kosten heeft informatie opgeleverd die tot nog toe op lokaal niveau niet beschikbaar was. Ten behoeve van lokale besprekingen tussen gemeenten en basisbibliotheken is het advies om deze kennis actief te verspreiden. Eerder is hiertoe deel 2 van de Richtlijn uitgebracht met kostentoe rekeningsmodellen. Wij adviseren om op basis van dit onderzoek een nieuwe Richtlijn of Leidraad uit te brengen over de bibliotheekvoorzieningen in kleine kernen.

2 *Landelijk overleg over implementatie*

Het uitbrengen van een nieuwe Richtlijn of Leidraad is noodzakelijk maar niet voldoende om de lokale implementatie van het gewenste dienstverleningsniveau te bewerkstelligen. Wij adviseren VOB om in overleg met de overheden (OCW, IPO en VNG) te komen tot een passende stimuleringsregeling voor de bibliotheekvoorziening in kleine kernen.

3 *Virtuele bibliotheek en bibliotheek-aan-huis*

In het onderzoek is naar voren gekomen dat twee diensten met name voor de inwoners van kleine kernen van grote betekenis (kunnen) zijn, te weten de toegang tot de virtuele bibliotheek en de bestelling van media aan huis. In het kader van dit onderzoek zijn de kosten hiervoor wel geraamd maar niet opgenomen in de totale kostenraming voor bibliotheekvoorziening in kleine kernen. Juist op deze onderwerpen is landelijke coördinatie van belang, bijvoorbeeld in onderhandelingen met postbestellende bedrijven. Wij adviseren dan ook om deze onderwerpen landelijk te agenderen en uit te werken.

Bijlagen

Bijlage 1 Deelnemers aan expertmeeting

- Marlies van Wijk – directeur Bibliotheken WFO en WEB
- Marianne Bakker – directeur Openbare Bibliotheek Rivierenland
- Luit Postma – directeur Bibliotheken Zuid-oost Fryslân
- Dick van Tol – adviseur flexibele bibliotheek, ProBiblio
- Naomi Deegenars – beleidsmedewerker VOB
- Lenny Vos – medewerker statistiek VOB
- Martin van der Gugten – adviseur DSP-groep

Bijlage 2 Definities voorzieningen in kleine kernen

Virtuele bibliotheek

Toegang via een PC thuis of op het werk tot de digitale diensten van de bibliotheek, waaronder de catalogus, bestelservice en databestanden.

Activiteiten

Activiteiten ten behoeve van bijvoorbeeld kinderdagverblijven, basisscholen, ouderen. Deze activiteiten kunnen worden uitgevoerd zonder dat er in de kern een fysieke bibliotheekvoorziening aanwezig is.

Bibliotheek-aan-huis

Aangevraagde media worden aan huis bezorgd, per post of door een medewerker van de bibliotheek.

Digitaal bibliotheekpunt

Een openbare toegang via een PC in bijvoorbeeld het dorps huis tot de digitale diensten van de bibliotheek, waaronder de catalogus en databestanden.

Ophaal- en inleverpunt

Een openbare plek in de kern waar aangevraagde media kunnen worden opgehaald en ingeleverd.

Leestafel

Een tafel met een collectie kranten en tijdschriften die ter plaatse gelezen kunnen worden. Een leestafel wordt ondergebracht in bijvoorbeeld een dorps huis, waarmee tegelijkertijd de ontmoetingsfunctie van deze voorziening wordt versterkt.

Bibliotheekspreekuur

Op een vaste plek en op een vast moment in de week bezoekt een bibliotheekmedewerker een kern en ontvangt de oudere, beperkt mobiele bibliotheekgebruikers. De medewerker neemt een kleine collectie media mee die geheel op de vaste klanten is toegesneden en zorgt voor de beantwoording van vragen van de klanten. Het bibliotheekspreekuur combineert de functie Lezen met de ontmoetingsfunctie.

Bibliotheekautomaat

Een automaat die elke dag en 24 uur per etmaal beschikbaar is voor het lenen en inleveren van bibliotheekmedia.

Mobiel servicepunt

Een rijdende bibliotheekvoorziening die de kern op een vast moment en op één of meer vaste plaatsen bezoekt. Naast de reguliere bibliobus zijn er ook andere varianten, zoals jeugdbus (exclusief voor de jeugd) en biblioservicebus (biedt ook diensten van andere aanbieders).

Steunpunt

Een kleine vaste bibliotheekvoorziening in een onderwijs- of zorginstelling die zich alleen richt op de doelgroep waar de instelling zich op richt, meestal basisschoolleerlingen of de inwoners van een zorgcentrum. Een steunpunt is daarmee geen openbare bibliotheekvoorziening, maar kan wel door de Openbare Bibliotheek worden ondersteund met bijvoorbeeld personele inzet, advies en media.

Servicepunt

Een servicepunt is een vaste bibliotheekvoorziening met een beperkte dienstverlening voor één of enkele min of meer aan de kern gebonden doelgroepen. Het gaat daarbij om kinderen tot en met 12 à 15 jaar en beperkt mobiele ouderen, en eventueel ook om de ouders van de kinderen. Een servicepunt is een openbare bibliotheekvoorziening en onderdeel van het netwerk van openbare bibliotheken. Een servicepunt is in de meeste gevallen ondergebracht in een voorzieningencombinatie, zoals een brede school, en is volgens de brancheformules minimaal 10 uur per week open.

Bibliotheekvestiging

Een bibliotheekfiliaal is gericht op de inwoners van de kern waar zij gevestigd is. Doelgroep en dienstverlening zijn breder dan bij een servicepunt. De openstelling is minimaal 20 uur per week.

Bijlage 3 Kengetallen en rekenbladen

BIBLIOTHEEKVOORZIENINGEN IN KLEINE KERNEN (rekenbladen bij tabel 3)

Formules uit richtlijn deel 2: kostentoerekeningsmodellen (2006)

Personeel

	per jaar	per uur	per upw
loonkosten HBO+	50.000,00	38,00	1.750,00
loonkosten MBO	40.000,00	30,00	1.400,00
loonkosten VMBO	35.000,00	26,00	1.250,00
declarabiliteit	75%		
aantal declatabele uren per fte	1.350		

Materieel

aantal media per inwoner	2,5
mediakosten per stuk	15,00
vervangingspercentage per jaar	20%

Huisvesting

huurkosten per m2 per jaar	160,00
exploitatiekosten per m2 per jaar	236,00
oppervlakenorm in m2 per 1.000 inwoners	50

BIBLIOTHEEKVOORZIENINGEN IN KLEINE KERNEN
(kerntype < 500 inwoners)

	Personeel	Materieel	Huisvesting	Totaal
1. Virtuele bibliotheek				
1a. Inkoop databestanden (zoals krantenbank, consumentengids, literom e.d.)		0,18		
1b: Zoek&Boek, Aladin software		0,04		
1c : Schoolbieb		0,06		
1d: Catalogus		0,49		
kosten per inwoner		0,77		0,77

2. Bibliotheek aan huis				
2a. Transportkosten		3,75		
2b. Handling en administratie (VMBO)	1,25			
kosten per uitlening	1,25	3,75		5,00

3. Bibliotheekactiviteiten				
3a. Bibliothecharis (4 uur, HBO+)	152,00			
3b. Marketingmedewerker (16 uur, MBO)	480,00			
3c. Projectondersteuner (32 uur, VMBO)	832,00			
3d. Projectcollectie		500,00		
3e. Huurkosten accommodatie			500,00	
kosten één activiteit per jaar	1.464,00	500,00	500,00	2.464,00

Totale kosten bibliotheekvoorziening

2.464,00

(per kleine kern < 500 inwoners)

BIBLIOTHEEKVOORZIENINGEN IN KLEINE KERNEN
(kerntype 500-1.000 inwoners)

	Personeel	Materieel	Huisvesting	Totaal
3. Bibliotheekactiviteiten				
3a. Bibliothecharis (6 uur, HBO+)	228,00			
3b. Marketingmedewerker (24 uur, MBO)	720,00			
3c. Projectondersteuner (48 uur, VMBO)	1.248,00			
3d. Projectcollectie		500,00		
3e. Huurkosten accommodatie			1.000,00	
kosten twee activiteiten per jaar	2.196,00	500,00	1.000,00	3.696,00

4. Digitaal bibliotheekpunt				
4a. ICT-service en onderhoud	1.000,00			
4b. Computerapparatuur en meubilair		1.000,00		
4c. Licenties/ADSL		1.500,00		
4d. Bijdrage ruimtegebruik			250,00	
Totale kosten per punt	1.000,00	2.500,00	250,00	3.750,00

5. Ophaal- en inleverpunt				
5a. Administratie	1.000,00			
5b. Transport media		750,00		
5c. Bijdrage ruimtegebruik			250,00	
Totale kosten per punt	1.000,00	750,00	250,00	2.000,00

6. Leestafel				
6a. Administratie/beheer (0,5 upw, MBO)	700,00			
6b. collectie: 3 kranten/20 tijdschriften		3.000,00		
6c. afschrijving meubilair		1.250,00		
6d. Bijdrage ruimtegebruik			250,00	
Totale kosten per leestafel	700,00	4.250,00	250,00	5.200,00

7. Bibliotheekspreekuur				
7a. Bibliotheekmedewerker (4upw, MBO)	5.600,00			
7b. Afschrijving en service ICT-apparatuur		750,00		
7c. Bijdrage ruimtegebruik			250,00	
	5.600,00	750,00	250,00	6.600,00

Totale kosten bibliotheekvoorziening
(per kleine kern: 500-1.000 inwoners)

21.246,00

BIBLIOTHEEKVOORZIENINGEN IN KLEINE KERNEN
(kerntype: 1.000-2.000 inwoners)

	Personeel	Materieel	Huisvesting	Totaal
3. Bibliotheekactiviteiten				
3a. Bibliothecharis (8 uur, HBO+)	304,00			
3b. Marketingmedewerker (32 uur, MBO)	960,00			
3c. Projectondersteuner (64 uur, VMBO)	1.664,00			
3d. Projectcollectie		500,00		
3e. Huurkosten accommodatie			1.500,00	
kosten drie activiteiten per jaar	2.928,00	500,00	1.500,00	4.928,00

8. Bibliotheekautomaat				
8a. Personeel (1upw HBO+VMBO)	3.000,00			
8b. Afschrijving apparatuur		6.000,00		
8c. Collectie (obv. 600 boeken à 15,00)		2.000,00		
8d. Datacommunicatie		2.000,00		
8e. Ruimte van 10m2			2.360,00	
Totale kosten per automaat	3.000,00	10.000,00	2.360,00	15.360,00

9. Mobiel servicepunt				
9a. Personeel (2 upw MBO+VMBO)	5.300,00			
9b. Collectie (obv 600 boeken à 15,00)		2.000,00		
9c. Vervoerskosten		2.700,00		
Totale kosten per halte-uur	5.300,00	4.700,00	0,00	10.000,00

10. Steunpunt (4 uur per week)				
10a. Leescoördinator (4upw, MBO)	5.600,00			
10b. Bibliothecharis (1upw, HBO+)	1.750,00			
10c: Collectie		3.000,00		
10d: Afschrijving/onderhoud ICT (3 comp)		1.500,00		
10d. Ruimte: 30m2 x 236,00			7.080,00	
Totale kosten per punt	7.350,00	4.500,00	7.080,00	18.930,00

Totale kosten bibliotheekvoorziening (2 steunpunten+ activiteiten)

42.788,00

(per kleine kern: 1.000-2.000 inwoners)

BIBLIOTHEEKVOORZIENINGEN IN KLEINE KERNEN
(kerntype: 2.000-5.000 inwoners)

	Personeel	Materieel	Huisvesting	Totaal
3. Bibliotheekactiviteiten				
3a. Bibliothecharis (10 uur, HBO+)	380,00			
3b. Marketingmedewerker (40 uur, MBO)	1.200,00			
3c. Projectondersteuner (80 uur, VMBO)	2.080,00			
3d. Projectcollectie		500,00		
3e. Huurkosten accommodatie			2.000,00	
kosten vier activiteiten per jaar	3.660,00	500,00	2.000,00	6.160,00

11. Servicepunt (10 uur per week)				
11a. Administratie en beheer (12 upw, MBO)	16.800,00			
11b. Bibliothecharis (4upw, HBO+)	7.000,00			
11c: Collectie (opbouw en afschrijving)		27.000,00		
11d: Automatisering		7.000,00		
11d. Ruimte: 100 m2 x 236,00			23.600,00	
Totale kosten per servicepunt	23.800,00	34.000,00	23.600,00	81.400,00

Totale kosten bibliotheekvoorziening
(per kleine kern: 2.000-5.000 inwoners)

87.560,00

BIBLIOTHEEKVOORZIENINGEN IN KLEINE KERNEN
(kerntype: > 5.000 inwoners)

	Personeel	Materieel	Huisvesting	Totaal
12. Bibliotheekvestiging (20 uur per week)				
12a. 0,6 fte VMBO	21.000,00			
12b. 0,4 fte MBO	16.000,00			
12c. 4upw HBO+	7.000,00			
12d: Collectie (opbouw/vervanging 12.000 banden)		54.000,00		
12e: Automatisering		16.000,00		
12f. Ruimte: 250 m2 x 236,00			59.000,00	
Totale kosten	44.000,00	70.000,00	59.000,00	173.000,00

Totale kosten bibliotheekvoorziening
(per kleine kern: > 5.000 inwoners)

173.000,00